

STATERUL DE AUR DE LA ICLOD

Radu Ardevan

Résumé

On présente un statère d'or posthume de Philippe II de Macédoine, frappé à Amphipolis et datable dans l'intervalle 323 – 315 av. J.-C. Il fut trouvé fortuitement dans le village d'Iclod (dép. de Cluj), sur la rivière Someșul Mic, dans le Nord de l'ancienne Dacie.

Des telles émissions monétaires, pour Philippe II, Alexandre le Grand ou les diadoches, ont pénétré en Dacie aussi, principalement durant le IIIe siècle ap. J.-C., mais elles sont restées en circulation pendant tout le siècle suivant. Il s'agit surtout de monnaies arrivées dans cette société (largement celtique) soit comme butin de guerre, soit comme cadeaux entre les chefs de clans par des raisons politiques et sociales.

Leur présence dans la Transylvanie septentrionale est assez mince, et elle reflète le rôle social et politique de l'aristocratie guerrière celtique de cette région pendant la période indiquée ci-haut. C'est aussi le cas de la monnaie étudiée maintenant.

Piesa pe care o prezentăm acum a fost descoperită întâmplător, în vara anului 2005, în hotarul satului Iclod (comuna Iclod, jud. Cluj). Ea a apărut în pământul scos cu excavatorul, în timpul unor lucrări în albia Someșului Mic, pe malul stâng al acestuia, la ieșirea râului din sat spre Livada. Norocosul descoperitor ne-a pus-o cu amabilitate la dispoziție pentru studiu¹.

Este vorba de un stater antic de aur, emis de regatul Macedoniei în numele regelui Filip II (359-336 a.Chr.). Are diametrul de 19,2 x 19 mm, greutatea de 8,45 g și axa 9. A fost confecționat prin batere, din aur cu titlul de cca. 916 ‰ (22 carate). Vezi fig. 1 a-b.

Deși starea de conservare a monedei este bună, se observă pe marginea flanului anumite deteriorări ulterioare, iar pe Av. în stânga jos apare urma unei incizii mai recente (probabil pentru verificarea calității metalului). Chiar și fața figurii de pe Av. a suferit o deteriorare ușoară. Desigur, toate acestea arată că piesa s-a aflat relativ mult timp în circulație.

Descrierea ei este următoarea:

Av.: Cap Apollo profil dr., cu păr scurt și cunună de lauri.

Rv.: Bigă în galop spre dr., cu caii cabrați. Vizitiul (*auriga*) ține frâul cu dreapta și o nuia lungă cu stânga. Din vehicul nu se vede practic nimic, roata din stânga apare schițată alături de picioarele din spate ale cailor. Spițele roții din dreapta formează un X. Sub cai, un trident întors spre dr., în poziție oblică spre dreapta sus, cu tija superioară mai lungă și extremitățile globulate. În exergă legenda ΦΙΛΙΠΠΟΥ, cu *omicron* redat ca o globulă; litera *pi* are ambele haste verticale lungi, iar litera *ypsilon* prezintă extremități globulate.

Detaliile acestui stater se regăsesc cel mai bine pe monede postume ale lui Filip II, bătute la Amphipolis între anii 323/2 – cca. 315 a.Chr.². Prin urmare, avem de-a face cu o astfel de piesă postumă, emisiune a acestui centru³. Desigur, moneda putea rămâne în circulație mult timp după aceea.

După cum se știe, moneda macedoneană a pătruns în mare măsură la nord de Dunăre, impulsivând puternic viața economică a autohtonilor⁴. Și stateri macedoneni din aur se cunosc pe cuprinsul Daciei antice. Cercetări recente au înregistrat 13 tezaure cu asemenea piese⁵ și peste 39

¹ A dorit să-și păstreze anonimatul; ținem să-i adresăm și pe această cale mulțumirile noastre.

² G. Le Rider, *Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294*, Paris 1977, p. 221, nr. 192 și 198.

³ Pentru circumstanțele emiterii acestor serii postume pentru Filip II, a se vedea idem, *op. cit.*, p. 437-438, 442-443.

⁴ C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 94-115 (cu lista tuturor descoperirilor).

⁵ T. Părpăuță, *Moneda în Dacia preromană*, Iași, 2004, teză de doctorat mss., Tabel I (Tezaure monetare macedonene).

puncte cu descoperiri izolate⁶. Dar emisiunile lui Filip II ocupă în cadrul lor doar un loc minor: 7 din 52 stateri proveniți din descoperiri izolate (13,46 %), respectiv 32 din 1134 găsiți în tezaure (2,82 %). În plus, numărul emisiunilor postume este precumpănitor⁷. În mod cert, piesele de aur bătute în numele acestui rege au pătruns în Dacia îndeosebi mai târziu, concomitent cu monede ale lui Alexandru cel Mare și ale diadohilor – deci cel mai devreme spre sfârșitul secolului IV a.Chr. și începutul celui următor⁸. S-a mai constatat și menținerea lor îndelungată în circulație, poate până în primele decenii ale secolului I, dar cu siguranță pe parcursul veacurilor III – II a.Chr.⁹.

Înseamnă că stateri de felul celui apărut la Iclod au fost folosiți mai ales de-a lungul acestor două secole, concomitent cu alte monede elenistice, precum și cu emisiuni monetare autohtone. Se acceptă că funcția lor în societate era mai puțin una economică și mai mult cea de depozit de valoare și însemn de prestigiu social-politic¹⁰.

Este evidentă prezența remarcabilă a staterilor macedoneni de aur în descoperiri din spațiul extracarpatic¹¹, unde apar și câteva tezaure importante (Anadol, Borcea, Cazacii Vechi, Dăeni, Faraoani, Găldău, Giurgiu?, Gura Galbenă, Lărguța, Mărășești, Pavlovca, Sărata)¹². În Transilvania ponderea lor este, explicabil, mai redusă¹³. Oricum, ei nu apar – de regulă – utilizați în contexte sigure din vremea civilizației dacice clasice și a statului dac.

Pentru interpretarea descoperirii de la Iclod trebuie să avem în vedere realitățile arheologice și numismatice ale sec. III–II a.Chr. în bazinul Someșelor. Acest spațiu este caracterizat în epocă de dominația celților¹⁴, prezenți în număr mare¹⁵, iar pe plan numismatic – de circulația unor monede specifice, tipurile autohtone "Crișeni-Berchieș" și "Tonciu"¹⁶ (mai apoi și tipul "Medieșul Aurit")¹⁷.

Din acest areal se cunosc până acum puține monede macedonene: cinci piese de aur (stateri; unul al lui Filip II la Șimleul Silvaniei¹⁸, câte unul de la Alexandru la Cuzdrioara¹⁹ respectiv la Jibou²⁰, alți doi de la Lysimach – la Copăceni²¹ respectiv Șimleul Silvaniei²²), apoi o tetradrahmă Filip II la Sic²³ și una Alexandru cel Mare prin părțile Bistriței²⁴, în sfârșit câte o piesă de bronz Lysimach de la Așchileul Mare²⁵ și de la Moigrad²⁶. Desigur, ele au circulat alături de emisiunile monetare barbare (îndeosebi indigene). Tocmai raritatea lor confirmă utilizarea încă restrânsă a monedei într-o societate unde funcționa o "economie de prestigiu"²⁷. Piesele de valoare mare, îndeosebi cele de aur, trebuiau să fi aparținut unor vârfuri ale aristocrației gentilice și să fi avut rol îndeosebi ca însemn de rang și de preeminență social-politică²⁸. Dar nicăieri în zona cercetată nu se întrevide o concentrare deosebită de asemenea material

⁶ Idem, *op. cit.*, Tabel II (descoperiri izolate de monede macedonene).

⁷ C. Preda, *op. cit.*, p. 97.

⁸ Idem, *op. cit.*, p. 98.

⁹ Idem, *op. cit.*, p. 113-114; V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 57-64.

¹⁰ Idem, *op. cit.*, p. 123-125.

¹¹ C. Preda, *op. cit.*, p. 99, 103-105, 108-110, 114.

¹² T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul descoperirilor, nr. 19, 48, 50, 54, 56, 59, 69, 74, 87, 107, 116.

¹³ Tezaurul de la Ațel este cunoscut doar parțial (C. Preda, *op. cit.*, p. 99; T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 10), cel de la Baia Mare (C. Preda, *op. cit.*, p. 110; T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 11) este medieval, iar marea acumulare de stateri din zona Munților Orăștiei (C. Preda, *op. cit.*, p. 226-233) privește epoca statului dac și nu ne interesează acum.

¹⁴ M. Babeș, *Celții în spațiul carpato-dunărean*, în M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 515-521.

¹⁵ V. Sîrbu, *Dacii și celții din Transilvania și vestul României*, în C. Gaiu, C. Găzdac (ed.), *Fontes historiae. Studia in honorem Demetrii Protase*, Bistrița – Cluj-Napoca, 2006, p. 195-197, 209 (fig. 1), 210 (fig. 2).

¹⁶ C. Preda, *op. cit.*, p. 140, 156-158.

¹⁷ Idem, *op. cit.*, p. 180, 202-204.

¹⁸ Idem, *op. cit.*, p. 101; T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 81.

¹⁹ Idem, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 34.

²⁰ Idem, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 48.

²¹ C. Preda, *op. cit.*, p. 110; T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 27.

²² Idem, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 81.

²³ Idem, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 78.

²⁴ C. Preda, *op. cit.*, p. 104.

²⁵ Idem, *op. cit.*, p. 110; T. Părpăuță, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 8.

²⁶ Idem, *op. cit.*, Catalogul..., nr. 55.

²⁷ V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 35, 63-64, 114-125.

²⁸ E. Chirilă, I. Chifor, *Tezaurul de monede dace de la Vișea. Contribuție la studiul emisiunilor monetare ale dacilor napocenses*, în *ActaMP* 3, 1979, p. 72-76; R. Ardevan, M. Rotar, *Der Münzhort von Gostila, Norddakien (3. Jh. v. Chr.)*, în U. Peter (Hrsg.), *Stephanos nomismatikos. Edith Schöner-Gess zum 65. Geburtstag*, Berlin, 1998, p. 48-49.

monetar macedonean. Mai remarcăm faptul că analogiile invocate nu susțin prezența vreunui ipotetic tezaur, din care piesa de la Iclod ar fi putut face parte.

Nici datele arheologice pentru prima fază a epocii Latene nu sunt prea abundente. La Iclod s-au observat urme slabe ale unei asemenea locuiri (în punctul "La Doroaie")²⁹, imposibil de datat și atribuit mai precis. Fără cercetări arheologice, este greu a le corela mai strâns cu moneda discutată acum. Vestigii din aceeași perioadă, atribuite celtilor, s-au cercetat în valea Someșului Mic la Apahida³⁰, Cluj³¹, Dezmir³², Pruniș³³ și Soporu de Câmpie³⁴; dar materiale similare au fost semnalate și în alte numeroase puncte, pe un teritoriu vast din nordul Transilvaniei³⁵. Nici ele nu permit stabilirea unui centru dominant, unde ar fi putut să aibă sediul stabil deținătorii puterii politice; foarte probabil că un asemenea centru nici nu a existat.

Atât aspectul arheologic (cât îl cunoaștem până acum) cât și cel numismatic susțin existența în bazinul Someșelor a unei societăți aristocratice, cu un grad slab de centralizare politică. Pieseile macedonene din aur menționate mai sus puteau să fi ajuns în zonă ca pradă de război ori ca stipendii acordate unor aliați³⁶. Împreună cu alte piese și cu acumulările monetare contemporane aflate până acum, ele exprimă bogăția și puterea unei aristocrații războinice de neam celtic, forța socială și politică dominantă pe atunci³⁷.

Credem că și staterul de aur apărut de curând la Iclod ilustrează tot această realitate istorică a Transilvaniei de nord în secolele III–II a.Chr.

Abrevieri

ActaMP=Acta Musei Porolissensis, Zalău

RepCluj=I. H. Crișan, M. Bărbulescu, E. Chirilă, V. Vasiliev, I. Winkler, *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992 (Bibliotheca Musei Napocensis V)

Illustrations

Fig. 1 a Le statère d'Iclod, droit (3 x 1)

Fig. 1 b Le statère d'Iclod, revers (3 x 1)

²⁹ RepCluj, p. 242, nr. 9.

³⁰ RepCluj, p. 30-31, nr. 21.

³¹ RepCluj, p. 138, nr. 57.

³² RepCluj, p. 185, nr. 5.

³³ RepCluj, p. 323.

³⁴ RepCluj, p. 366, nr. 4a.

³⁵ Numai în valea Someșului Mic, vezi: Bobâlna (RepCluj, p. 57-58, nr. 3-4), Cojoana (RepCluj, p. 155, nr. 6), Feldioara (RepCluj, p. 196, nr. 5), Jucu de Sus (RepCluj, p. 250, nr. 9), Mociu (RepCluj, p. 280, nr. 3), Sântioana (RepCluj, p. 358-359), Sic (RepCluj, p. 350, nr. 28), Someșul Rece (RepCluj, p. 365-366, nr. 2), Suceagu (RepCluj, p. 377, nr. 5), plus altele nesigure. Pentru întreaga problemă vezi V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 209-210.

³⁶ V. Mihăilescu Birliba, *op. cit.*, p. 117-120, 123-124; C. Preda, *op. cit.*, p. 114-115, 333, 337, 339; M. Babeș, *op. cit.*, p. 511.

³⁷ Idem, *op. cit.*, p. 515-517; V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 195-197.

Fig. 1 a

Fig. 1 b

Fig. 1 a - Staterul de la Iclod, avers (3 x 1), **fig. 1 b** - Staterul de la Iclod, revers (3 x 1)